

З Бераставіччынай лёсам знітаваны

ІВАН КАНСТАНЦІНАВІЧ ДАРАШКЕВІЧ

(1890-1943 гг.)

Газета «Наша ніва», якая выдавалася на беларускай мове з 1905 г. у Вільні, была сапраўднай калыскай паэтычнага таленту многіх пісьменнікаў. Тут друкавалі свае творы Якуб Колас, Янка Купала, Максім Багдановіч і многія іншыя добра і менш вядомыя паэты і празаікі. У 1910 г. менавіта на старонках гэтай газеты пачалі друкавацца вершы, допісы, карэспандэнцыі пад псеўданімам Янук Д. Аднак сапраўднае прозвішча паэта было невядома. Як ні крыўдна, але на доўгі час у гісторыі беларускай літаратуры ён быў пазбаўлены не толькі імя, але нават і псеўданіма, як сцвярджала беларуская даследчыца Т.Чабан. Творы паэта былі прыпісаны М.Арлу (С.Пяцельскаму), які, дарэчы, таксама меў пэўнае дачыненне да нашага краю і подпіс «Янук Д.» лічыўся адным з псеўданімаў С.Пяцельскага. Памылка гэта была «ўзаконена» нават у акадэмічнай хрэстаматыі «Беларуская дакастрычніцкая паэзія» (Мн., 1967). Доўгі час ніхто з даследчыкаў не звяртаў увагі на адрозненне стылю паэтаў і нават на тое, што, як выявілася, М.Арол друкаваў у «Нашай ніве» верш «Пясняр» з прысвячэннем яго Януку Д. А менавіта гэта яшчэ раз даказвала, што псеўданім Янук Д. належыць не М.Арлу, а нейкаму іншаму і не менш здольнаму паэту. Бо не мог жа, сапраўды, М.Арол прысвячаць сам сабе свае вершы... Але, дзякуючы намаганням А.Ліса, А.Пяткевіча, Ю.Туронка (Беласток), Т.Чабан, паэту вернута яго імя і пэўнае месца ў гісторыі літаратуры.

Іван Канстанцінавіч Дарашкевіч (Янук Д.) нарадзіўся ў 1890 г. у в. Меляшкі (недалёка ад мястэчка Грудак) тагачаснай Гродзенскай губерні (цяпер Беластоцкае ваяводства Польшчы) у мнагадзетнай сялянскай сям'і. Бацькі Івана мелі 8 гектараў зямлі і 7 дзяцей, сярод якіх Іван быў старэйшы. Пачатковую адукацыю атрымаў у роднай вёсцы, потым вучыўся ў Гарадку, дзе пасябраваў з аднагодкам Сцяпанам Пяцельскім - будучым паэтам М.Арлом. Яны разам вучыліся ў настаўніцкай семінарыі (па сцвярджэнні Ю.Туронка - у Ялоўцы, па сцвярджэнні Т.Чабан - у Свіслачы), якую скончылі ў 1909 г. У наступныя гады Іван Дарашкевіч жыў на Бераставіччыне: настаўнічаў у вёсках Сямёнаўка і Кулі.

Працуючы ў апошняй, ён пакахаў мясцовую прыгажуню Кацярыну, якая да ўсяго іншага мела добры голас і ведала шмат народных песень, якія вельмі любіў слухаць і запісваў яе каханы настаўнік. У 1913 г. Іван Канстанцінавіч Дарашкевіч і 18-гадовая Кацярына Маркаўна Буцько пажаніліся і неўзабаве, відавочна, восенню 1913 г. па невядомай прычыне пераехалі ў Літву ў в. Даўкшы каля Панявежыса, дзе малады настаўнік амаль год працаваў у мясцовай школе.

Працуючы ў школах на Бераста-віччыне, І. Дарашкевіч, вядома, не мог не выпісваць і чытаць беларускую газету «Наша ніва», у якой друкаваліся ўсе больш-менш значныя пісьменнікі таго часу. Можна меркаваць, што менавіта «Наша ніва» аказала істотны ўплыў на творчы працэс Івана Дарашкевіча. Сцяпан Пяцельскі таксама натхняў сябра да дзейнасці на ніве роднай культуры.

З 1909 г. народны настаўнік з Бераставіччыны друкуе допісы і вершы ў «Нашай ніве», і гэта супрацоўніцтва працягвалася да пачатку першай сусветнай вайны. За гэты час газета надрукавала шэраг вершаў Янука Д., у якіх на першым плане сацыяльная праблематыка беларускай вёскі («Доля», «Стогн», «З родных абразкоў», «Ганя» і інш.). Спрабаваў паэт свае сілы і ў інтымнай лірыцы, у рэфлексійнай паэзіі. Гэтыя творы па ўнутранай эмацыянальнасці і сваім ідэйным змесце блізкія да вершаў Я.Купалы, Я.Коласа, З.Бядулі і іншых паэтаў тых часоў. Разам з тым, як адзначаюць многія даследчыкі, паэтычныя творы Янука Д. (Івана Дарашкевіча) вылучаюцца сваім мастацкім узроўнем, непаўторнай індывідуальнасцю, культурай творчасці сярод масавай «нашаніўскай» паэзіі, як і вершы М.Арла, А.Гаруна і інш. Аб самабытным таленце паэта сведчыць шырыня яго творчага дыяпазону, стылёвая свабода, лёгкасць, з якой ён пераходзіць ад гумарыстычна-апавядальнага верша («Ганя») да філасофскага роздуму («Псалм СХХХІ»), ад песні-скаргі на мужыцкую долю («Доля») да ўзвышанай патэтыкі, закліку («Стогн», «Надзея»), ад з'едлівага сарказму («Палыжнікам») да духоўнай засяроджанасці, тонкасці псіхалагічнага малюнка («Шкада разбітых мар», «Мы прасціліся...», «Сончык»). Добрае ўражанне на чытача робіць мова паэта, яе багацце, тая натуральнасць, арганічнасць, калі нават, здаецца, ён дыхае словам. Праўда, у вершах філасофскага плана сустракаюцца русізмы і паланізмы, што можна тлумачыць нераспрацаванасцю гэтага пласта беларускай мовы ў той час.

Іван Дарашкевіч шмат і даволі ўдала перакладаў рускіх паэтаў - Лермантава, Нікіціна, Сафонава, тым самым узбагачаючы стыль і тэматыку сваёй паэзіі.

Працуючы народным настаўнікам у Сямёнаўцы і Кулях, Іван Дарашкевіч запісваў беларускія народныя песні, якія, па ўсім відаць, ён вельмі любіў і запісы іх разам з нотамі дасылаў у Пецярбург вядомаму беларускаму фалькларысту Антону Грыневічу. Можна меркаваць, што некаторыя з іх маглі быць перададзены А.Грыневічу «Нашай нівай».

Першыя запісы песень, зробленыя вы-разным прыгожым почыркам паэта, акуратна, напэўна, з замілаваннем перапісаныя на вялікія лісты паперы, трапляюцца ў дамашнім архіве Грыневіча ў 1911 - 1912 гг. Паходзілі яны з в. Сямёнаўка. Стаіць пад імі подпіс: І.Дарашкевіч. Побач з тэкстам падаюцца і ноты, што выдавала ў карэспандэнце чалавека музычна адукаванага. Ёсць тут і песні, запісаныя і ў іншых вёсках Бераставіччыны і ў роднай вёсцы паэта Меляшкі. Песні роўныя па змесце і па меладычнай структуры: вясёлыя і сумныя, але, як ўсе сапраўдныя творы мастацтва, поўныя пачуцця, энергіі, настрою.

У адной з іх маладзіца жаліцца на мяў-далае замужжа, але ў жальбе сваёй выказвае натуру моцную, трывалую, жыццязстойкую. У першай жа страфе песні - нечаканае, ёмістае параўнанне:

Ой, выйду, выйду на круту гару,
Ой, гляну я, гляну на быстру ваду.
Я ж думала, маладая, што Дунай гудзе,
А то мой міленькі з карчмы п'яны йдзе...

А другая песня вельмі пранікнёна і ўзвышана расказвае пра развітанне хлопца з роднымі, любай дзяўчынай перад адыходам на вайну.

Ой, там на гарэ, ой, там на крутой
Сівы конь разгуляўся,
Малады хлапец, маладзюсенькі
На вайну прыбіраўся.
Як выбіраўся, то ўсім скланяўся,
-Айцу і матулі,
А сваёй мілай, наймілюсенькай
То найніжай скланяўся...

Варта зазначыць, што спрабаваў свае сілы паэт і ў прозе. 16 снежня 1910 г. рэдакцыя «Нашай нівы» пісала: «Януку Д. Дзякуем за «Першыя крокі жыцця».

Скарыстаем. Просім не забываць нас далей». Аднак у красавіку 1912 г. рэдакцыя прапанавала аўтару дапрацаваць апавяданне. Але, мусіць, пісьменнік не выкармстаў і» тую магчымасць, бо апавяданне ў газеце так і не з'явілася.

Янук Дарашкевіч дасылаў у «Нашу ніву» допісы і карэспандэнцыі на тэму вясковага жыцця. У адной з іх («Наша ніва», 1911, № 5) ён піша аб цяжкім лёсе жыхароў Бераставіччыны, аб іх цемнаце, прыгнечанасці і цемрашальстве.

У 1914 г. паэт сабраў рукапіс сваіх вершаў пад назвай «Абразкі» і даслаў у «Нашу ніву», маючы намер выдаць зборнік асобнай кніжкай. У вершаванай прадмове да кнігі ён пісаў: «У што гара-чым сэрцам верыў, чым жыў, чым далей буду жыць, тут запісаў я на паперы...»

Але зборнік паэта так і не выйшаў у свет. Пачалася першая сусветная вайна, і восенню 1914 г. Іван Дарашкевіч быў мабілізаваны ў царскую армію і накіраваны ў школу прапаршчыкаў. Доўгі час думалі і гэта сцвярджалася ў друку, што І. Дарашкевіч загінуў. Але пазней выявілася, што паэт выйшаў з вайны жывым. Як сцвярджае дачка Людміла Іванаўна, якая жыве ў Санкт-Пецярбургу, Дарашкевіч з энтузіязмам успрыняў рэвалюцыю і служыў кадравым афіцэрам да апошняга дня свайго жыцця. Аднак, відаць, быў у яго вайскавай службе невялікі перапынак. Як адзначае сястра паэта Любоў Лавіцкая, непасрэдна пасля грамадзянскай вайны вярнуўся ён разам са сваёй сям'ёй (жонкай Кацярынай і дзвюма дочкамі - Нінай і Людмілай) у Меляшкі. Тут знайшоў разбураную гаспадарку і мізэрныя перспектывы. Тое ж самае было і на радзіме жонкі - на Бераставіччыне. Польскія ўлады настаўніцкай працы Івану не давалі. Памытарыўшы так 2 - 3 гады, ён з сям'ёй выехаў у Савецкі Саюз.

Большую частку жыцця пражыў Іван Дарашкевіч у Варонежы. У вольны час пісаў вершы, але ўжо толькі для сябе, перакладаў Адама Міцкевіча. Быў заўзятым паляўнічым і рыбаловам, цікавіўся радыё-тэхнікай, захапляўся разьбой. З Варонежа пайшоў на фронт. Загінуў у баі ў ноч з 23 на 24 лютага 1943 г. каля в. Фецішчава Болхаўскага раёна Арлоўскай вобласці. Дом, у якім жылі Дарашкевічы ў Варонежы, быў разбураны ў час ваенных дзеянняў, загінуў увесь рукапісны архіў паэта.

Застаўся толькі верш, а дакладней - тэкст песні «Вперед, волжане», якую

напісаў беларускі паэт, савецкі афіцэр 7 снежня 1942 г. пасля паспяховай ваеннай аперацыі. Зыходзячы з тэкста, можна меркаваць, што І.К.Дарашкевічу давялося ваяваць і на Волзе.

Знаёмячыся з гэтым артыкулам, у чытачоў можа паўстаць пытанне: ці друкаваўся ў беларускіх выданнях Іван Дарашкевіч у міжваенны перыяд? Адказ адназначны - не. І гэта з'яўляецца яшчэ адной загадкай Янука Д. Вось па гэтай прычыне, што ён не падаваў голасу ў беларускай прэсе, многія даследчыкі беларускай літаратуры не толькі ў 1920-1930 гадах, але і ў пачатку 1980-х гадоў лічылі яго загінуўшым у полымі першай сусветнай вайны. Цяжка сказаць, якія прычыны не дазвалялі Дарашкевічу друкавацца ў БССР. Можа гэтаму перашкаджалі ваенныя інструкцыі, а можа, знаходзячыся на ваеннай службе, ён вельмі хутка адчуў тую атмасферу падазронасці да нацыянальнай творчай інтэлігенцыі, якая ўжо праяўлялася з боку ДПУ у 1920-х гадах і перарасла ў масавыя рэпрэсіі ў 1930-х.

У філасофска-алегарычным вершы «Сончык» (назва першых веснавых кветак) паэт нібы прадбачыць і свой драматычны лёс, і ахвярны лёс многіх беларускіх паэтаў, якія, нібы веснавыя кветкі, першымі абудзіліся, раскрыліся насустрач сонцу і якім наканавана было загінуць у віхурах войнаў, рэвалюцый, рэпрэсій, не пабачыўшы сваіх кніг, не здзейсніўшы творчых задум.

Гэтак будзе са мной.
Ціхай цёплай вясной,
Як той сончык, я света хачу.
А як прыйдзе пара, згасне жыцця зара,
Як і ён, я навек замаўчу.

Наш святы абавязак не дапусціць, каб «то месца травой зарасло», вярнуць лю-дзям тое, у што паэт «гарачым сэрцам верыў, чым жыў...». Тым больш, што самыя плённыя гады паэтычнай творчасці Янука Д. - Івана Канстанцінавіча Дарашкевіча - звязаны з Бераставіччынай, з яе працавітымі і песеннымі людзьмі, з яе такім, здаецца, звычайным і такім непаўторным наваколлем.

М.І.Пацэнка, А.М.Пяткевіч.